

Bir Selçuklu Şaheseri

MEVLÂNA'NIN

AHŞAP SANDUKASI

Mehmet ÖNDER

Mevlâna Türbesinin İnşası

Büyük mütefekkir ve mutasavvıf Mevlâna Celâ leddin, kısa süren hastalığından sonra, 17 Aralık 1273 (5 Cumadelâhire 672) Pazar günü akşama doğru, Konya'da oturduğu medresesinde vefat etmişti. Ertesi gün, coşkun bir topluluk tarafından kaldırılan cenaze, bugün Türbesi'nin bulunduğu yere, babası Sultân-ül - Ulemâ Bahâeddin Veled' (Vefatı: 1231)in mezarı başucuna defnedilmiştir.

Mevlâna'nın vefatından birkaç ay sonra, Mevlâna'ya saygı ve sevgiyle bağlı Selçuklu emirleri, oğlu Sultan Veled'e baş vurarak, Mevlâna'nın mezarı üzerine bir türbe yaptırmayı dilediklerini söylemişler, onun rızâsını almışlardı. Mevlevî kaynaklarının verdiği bilgilere göre, Selçuklu veziri Müneddin Süleyman Pervâne, karısı Gürcü Hatun, Emir Alemeddin Kayser, Sultan Veled'le işbirliği ederek (Yüz altmışbin dirhem sarfı ile), devrin mimarlarından Tebrizli Bedreddin'e Türbeyi yaptırmışlardır.

Mevlâna'nın mezarı üzerine yaptırılan Türbe'nin Selçuklu türbe geleneğinden ayrı bir yapıya sahip olduğu söylenemez. İlk örneklerini Ortaasya Türk-İslâm mimârîsinden alan, Büyük Selçuklular yolu ile Anadolu'ya gelen, Anadolu'da iklim şartları da göz önüne alınarak üsluplaşan Klâsik Selçuklu kümbetleri, Mevlâna Türbesi'nde daha değişik bir örneği ile karşımıza çıkmaktadır. Mevlâna'nın mezarı üzerine yaptırılan ilk türbenin kare plânlı ve eyvanlı olduğu, sonradan üzerine dilimli göv-

de ile dilimli külâhın oturtulduğu ve Osmanlı Pa-dîşahı Beyazıt II. devri onarımlarıyla da bugünkü şeklini aldığı tezi son incelemelerden anlaşılmaktadır. İlk, Konya'da Gömeç Hatun Türbesi'nde olduğu gibi, kare plân üzerine dört fil ayağına oturan, kıblesi ve iki yan duvarı kapatılan, kuzeyinde sivri kemerli yüksekçe eyvan ve altında mezar odası bulunan bu yapı, 1396 yılına doğru, Karamanoğlu Alâeddin Ali Bey tarafından değiştirilerek iki yan duvarı açılmış, yıldızlı tonoz kubbesinin üzerine tuğlalarla dilimli gövdesi ve külâhı ördürülmüştür. Aynı devirlerde, Akşehir'deki Seyyid Mahmut Hayrâni Türbesi'nin de Mevlâna Türbesi'ne benzer şekilde yeniden şekillendiği, böylece bu iki türbenin, dilimli gövde ve külâh bakımından birbirine örneklik ettiği anlaşılmaktadır.

Bilindiği gibi Selçuklu Türbelerinde, cesedin bulunduğu cenazelik denilen bir mezar odası vardır. Bu oda, zeminin altındadır. Mezar odasına çoğu zaman ayrı bir kapıdan inilir. Mevlâna'nın türbesinde, bugün Gümüş Eşik'in önünde kapalı bulunan küçük bir kapı, mezar odasına açılır. Mezar odasının üzerinde, bugün Mevlâna'nın sandukasının bulunduğu ikinci bölüm yer almaktadır. Selçuklu türbelerinde mezar sandukaları taştan, tuğladan, çiniden yapıldığı gibi ağaçtan da yapılmış, bunların çoğu günümüze kadar gelmiştir. Ahşap sandukalar da ötekiler gibi, doğudan batıya uzunlamasına, baş tarafı yüksekçe mezar üzerine yerleştirilmiş, sandukaların üzeri yazı ve desenlerle süslenmiştir.

RESİM:1 Mevlâna'nın Sandukası, arka cephe.
Mevlâna'nın Sandukası

Selçuklu devri türbelerindeki ahşap sandukaların rutûbet, sıcak ve soğuk gibi dış tesirlere karşı dayanıklı olması göz önünde tutulmuş, bu bakımdan sandukalarda, abanoz, ceviz, armut gibi sert ağaçlar kullanılmıştır. Bu işçilik, Selçuklu devrinin diğer ahşap eserlerinde de dikkate alınmış, kapı, pencere, dolap kapakları, minber ve kürsülerde aynı ağaçlar kullanılmıştır. Bu işçilik, eserin ömrünü uzattığı gibi işlemlerini de kolaylaştırmakta, esere ayrı bir güzellik vermektedir. Konya'daki Alâeddin Câmîi'nin 1155 M. tarihli minberi, bunun şaheser bir örneğidir.

Mevlâna'nın Türbesi'nde olduğu gibi, sandukasında da, çağdaşı ve yakın dostu Seydi Mahmud

Hayrâni (Vefatı: 1268) ile Necmeddin Ahmed'in ahşap ceviz sandukaları örnek tutulmuştur. Esasen bu sandukaların üzerindeki şiirlerden bir kısmı Mevlâna Celâleddin'e âittir. Ne var ki, şekil bakımından bazı farklar göze çarpmaktadır. Mevlâna'nın sandukası daha yüksek, diğerleri hörgüçlü olup, ayaklı dikdörtgen prizma şeklindedir.

Türbe'nin inşasından hemen sonra, belki de Türbe'nin inşası sırasında yapılan Mevlâna'nın Sandukası üzerinde, Selçuklu devrinin iki san'atkârının adı okunmaktadır. Bunlardan biri Selim oğlu Abdülvâhid olup, kitâbeden anlaşıldığına göre, sandukanın şekil projesini, yazı ve süsleme kompozisyonunu hazırlayanıdır. Diğer san'atkâr Konyalı Genakoğlu Hümmâmeddin Muhammed, projeye

RESİM : 2
Mevlâna'nın
sandukası
ön cephe

göre bu sandukayı yapmış, yani işçiliğinde bizzat çalışmıştır. Her ikisi hakkında çok az bilgilere sahip olmakla beraber, devrin tanınmış ustaları oldukları, sandukaların göz kamaştırıcı işçiliğinden anlaşılmaktadır.

Sandukanın Tezvinâtı

Mevlâna'nın Sandukası, 2.91 m. uzunluğunda, 1.15 m. eninde, baştan 2.65 m., ayak cephesinden 2.13 m. yüksekliğindedir. Ceviz ağacından yapılmış olan sandukanın baş ve ayak cephelerinin üst kısımları kasnak şeklinde kemertidir. Gövde, koşeli tonoz şeklinde yapılmış ve sandukanın devamlı havalandırılması için üst gövde kafes oyma (ajour)

olarak işlenmiştir. Kâidesi, dört cepheden, meyilli pervazlarla çevrilmiştir. Pervazlar da ajour'ludur.

Baş cephenin kemerini çeviren yazılı bordürlerin altında ve yarım dâire şeklindeki yüzey, girift geometrik şekillerin meydana getirdiği poligon ve yıldızlarla doldurulmuştur. Poligonlar ayrıca Rûmî motiflerle süslüdür. Yazılı bordürler ve dikdörtgen şeklindeki kitâbeli tablaların dışında kalan diğer bordür ve panolar, girift, bol filizli Selçuklu rûmîleri ile süslenmiştir, Hayvânî şekillerin stilize edilerek mücerret şekle istihâlesinden doğan rûmî motifler, Rum Selçukluları adı verilen Anadolu Selçuklularının kullandıkları kıvrım ve girift dallardan

ibaret bezemelerdir. Bu motif, genel olarak taş ve tahta işçiliğinde, çini, kitap ve kumaş süslemeciliğinde, maddenin cinsine ve şekline göre, az çok farklarla kullanılmıştır. Sanduka üzerindeki, boş kıvrımlı ve girift dallı rûmîleri, aynı devir eserlerinde, bilfarz Konya Müzesi'nde mevcut, Selçuklu devri ceviz rahlelerinde (Envanter No: 374-375) görebilmekteyiz.

Sandukanın iki yan cephesinde, etrafı rûmî dolu bordürlerle çevrili dikdörtgen şeklindeki iki pano mevcuttur. Merkezdeki bu yıldızın etrafında simetrik olarak toplanan poligon ve yıldızlardan müteşekkil bu arabesk bezeme de yine Selçuklu devri san'atında çok görülen bir süsleme unsurudur. Burada da şekillerin yüzeylerine rûmî motifler oyulmuştur.

Genel olarak sandukanın tezyînâtında, Selçuklu devrinin klâsik süsleme unsurları, göze hoş gelen ve aslâ yormayan bir kompozisyonla panolar halinde işlenmiştir. Bazı yazı ve motiflerin üzerine, yıldız sürüldüğü yer yer görülen yıldız artıklarından anlaşılmaktadır.

SANDUKANIN KİTABELERİ

Sandukanın ön cephesi, yarım kasnak şeklinde sivri kemerli bir pervazla yükselmiş ve pervazın her iki yüzeyi de işlenmiştir. Ön yüzünde, kemer kavisini çeviren 0.10 m. eninde bir şerit üzerinde kabartma Selçuklu sülüsü ile (Besmele) ve Âyet'el-Kürsî'nin baş tarafı yazılmıştır:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ لَا تَأْخُذُهُ سِنَةٌ وَلَا نَوْمٌ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا بِمَا شَاءَ وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَلَا يَئُودُهُ حِفْظُهُمَا وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ

Kemerli çeviren bu yazılı şeridin altına, geometrik desenler, beş köşeli yıldız ve rûmî motifler işlenmiş, altındaki ufki şeride de aynı üslûp ve istifle Âyet'in devamı yazılmıştır.

عنده الابان انه يعلم ما بين ايديهم وما خلفهم ولا يحيطون بشيء من شيء الا بما شاء وسع كرسيه السموات والارض ولا يئوده حفظهما وهو العلي العظيم

Pervazın arka yüzeyide aynı şekilde işlenmiş olup, kemeri çeviren şerit üzerine:

من علمه الابان انه وسع كرسيه السموات والارض ولا يئوده حفظهما وهو العلي العظيم لا اله الا الله في الدين قد بين الرشد

Alttaki ufki şeride de devamı yazılmıştır:

من الغنى فمن يكفر بالله غوت ويؤمن بالله فقد استمسك بالعروة الوثقى لا انفصام لها والله سميع عليم

(Kur'an-ı Kerim, Bakara Süresi, Ayet: 255-256)

Ayet'in meâlen tercümesi:

"Rahman ve Rahim Allah adıyla, Öyle bir Allah ki, ondan başka yoktur tapacak. Daima yaşayan, daima durup tutan, O. Ne uyuklar, ne uyur. Onundur ne varsa göklerde ve yeryüzünde. Onun izni olmadan, nezdinde şefaatte bulunmak kimin haddi. (Kullarının) önünde, ardında ne var, hepsini bilir. Kulları ise dilediği kadarından, başka ilminden bir şey kavrayamazlar. Kudret ve azameti, gökleri ve yeri kucaklamıştır. (Gökleri ve yeri) görüp gözetlemek ona aslâ ağırlık vermez. Ulu ve büyük yalnız O.

Dinde zorlamak yoktur. Doğru yol eğri yoldan ayrılmıştır. Kim ki putlara inanmaz ve Allaha imân ederse, hiç bir vakit kopmasına imkân bulunmayan en sağlam kulpa sarılmış olur. Allah işitici ve bilicidir. (Ömer Rıza Doğrul, Tanrı Buyruğu c;c; 1; s. 92)."

Sanduka cephesini üstten çeviren pervazın altındaki şerit üzerine, yine Selçuklu sülüsü ile kabartma olarak, Mevlâna Celâleddin adına şu arapça kitâbe yazılmıştır.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وَبِهِ نَسْتَعِينُ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ وَلَا عُدْوَانَ إِلَّا عَلَى الظَّالِمِينَ

Bu satırın altında 1,10x070 m. eb'adında bir dikdörtgen yüzey mevcuttur yüzeyi yandan çeviren sular, rûmî motiflerle doldurulmuş ve ortasındaki dikdörtgene, aynı yazı ve istifle kitâbenin devamı yazılmıştır:

- ٢- قد سعد من زار هذا الرقد وهو مفضل
مولانا سلطانہ علمائے المشرق والغارب
- ٣- نور الله الازهر في الغياض الامام ابن
الامام ابن الامام اسطوانة الاسلام هادي
- ٤- الانام الى حفصة عزة ندى الجلال والاکرام
موضع معالم الديار بعد

- ٥- اندراس آياتہ انبیرہ ناہج البقیہ بعد
انظما من علاماتها مفتاح عزائس

- ٦- العرسہ منجالہ مظهر کنوز الفرس بقالہ
متمم بانسہ ضمائم الخديو بازاہر الحقايق

- ٧- نور مقلة الکمال بحجہ - صورة الجمال فرقة
اضواء اهداء العتاق محل اعناق

- ٨- عارفی الافاق باطواق بحجة الخدوق
محيط اسرار الفرقانية مدار المعارف الربانية

Kitâbenin Türkçesi:

Rahman ve Rahim Allah adıyla. Ve ancak Ondan yardım dileriz. İyi son, kendilerini günahlardan koruyanlar içindir. Allah'ın zalimlerden başka kimseye düşmanlığı yoktur. Şu istirahat (uyku) yerini, dinlenme yurdunu ziyaret eden kimse kuttur. Burası doğu ve batı âlimlerinin sultanı, karanlıklarda parlayan, karanlıkları aydınlatan Allah'ın parlak nuru, İmam oğlu İmam, İmam oğlu İmam, İslâmın direği celâl ve ikram sâhibi olan Allahın huzur-u izzetine halkın yol göstericisi (kılavuzu), delilleri yıkılıp mahvolduktan sonra yeni baştan din alâmetlerini açıklayan, nişâne-leri yıpranıp kaybolduktan sonra tekrar yakın yollarını aydınlatan, hal'ile arş hazinelerinin anahtarı olan, sözüyle yeryüzü definelerini izhâr eden, halkın gönül bahçelerini hakıykat çiçekleriyle süsleyen, kemal gözbebeğinin nuru, cemâl sûretinin ruhu, âşıkların gözbebeği; bütün dünyadaki âriflerin boyunlarını sevgi gerdanlıklarıyla bezeyen, hakla bâtili ayıran Kur'an sırlarını kavramış bulunan ve Allah bilgilerinin mihveri olan Mevlâna'nın (efendimizin) uyuduğu yerdir.

III

Bu kitabenin altında, dikdörtgen şeklinde bir kapak mevcuttur. Kapağı çeviren sular ve iki tarafındaki şâkulî şeridler, kabartma rûmîlerle müzeyyendir. 0,55x0,32 m. eb'adındaki kapak üzerine, yukarıdaki kitâbenin devamı yazılmıştır:

- ١- قطب العالمیه محی نفوس
٢- العالمیه جلال الحق والملة
٣- والديه وارث الانبياء والمرسلين
٤- فها تم الاولياء والكلية ذي المراتب
٥- والنازل العلية والناقب والفضائل
٦- السنية محمدية محمد ابن الحسين
٧- الباغية عليية تحية الرصحة وسلام

Kitâbenin Türkçesi:

O, âlemlerin kutbu olan, kâinattakilerin ruhlarını diriltten, Hak'kın, milletin ve dinin Celâli, Tanrı habercileriyle Peygamberlerin vârisi, Tanrı dostlarıyla kemâl sahiplerinin sonu, yüce rütbe-lerle, yüksek faziletler ve menkıbeler sâhibi Belhli Hüseyin oğlu Muhammed'in oğlu Muhammed'dir. Tanrı'nın rahmeti, senâsı ve selâmı üzerine olsun.

IV

Sandukanın arka cephesinde, aynı şekilde işlenmiş, ikinci bir kapak daha mevcuttur. Üzerine yukarıdaki kitâbenin devamı ile Mevlâna Celâled-din'in 5 cemâzelâhir 672 h. (17 Aralık 1273) de vefâtına ve sandukanın Selim oğlu Abdülvâhid'in eseri olduğuna dâir şu kitâbe vardır:

- ۱- وقد انتقل قدس الله
- ۲- نفيه وروح ربه
- ۳- في خراس صماری الاخر
- ۴- سنة اثنين وسبعين وثمانية
- ۵- لهذا الضريح صه صفة
- ۶- عبد الواحد بن سليم
- ۷- العمار عفا الله عنه

Kitâbenin Türkçesi:

Allah, ruhunu kutlu, toprağını mübarek etsin. Altyüzyetmişiki yılı Cumâd-el-âhirin'in beşinci günü âhirete göçtü. Bu merkad, Tanrı onu affet-sin, mimar Selim oğlu Abdülvâhid'in san'at eserle-rindedir.

V

Sandukanın ön cephesinde ve üstteki şerid üzerinde Mevlâna'nın Dîvân-ı Kebîr adlı eserinden seçilmiş 9 beyitlik bir gazel yazılıdır. Gazel, ön cep-heden başlamakta ve sandukayı çevirmektedir:

- ۱- بروز ملک هو تابوت صه روانه باشد
- کمان برکه مراد دایه جهانه باشد
- ۲- برای صه مکری وکلودریغ دریغ
- بدوغ دیودر آفتی دریغ آه باشد

- ۳- جهانه ام هو بسنی مکو فراق فراق
- راوصال ملاقات آه زمانه باشد
- ۴- رابکور مساری مکو وراغ وراغ
- که کور رده جمعیت جهانه باشد
- ۵- فروشد نه هو بدیدی بر آند بنگر
- غروب شمس وقرراجر از یانه باشد
- ۶- تراغروب نماید ولی شروع بود
- لمد هو جس نماید فداص جهانه باشد
- ۷- کدام دانه فرورفت در زمیده که زبست
- جرا بدانه انسانت ایسه گانه باشد
- ۸- کدام دلوفورورفت ویر بروده ناسد
- زجهان یوسف جاز امر افغانه باشد
- ۹- رهانه هو بسنی از سه سوی آه طرف بکنا
- که لهای هوی تورده جولا مطانه باشد

Gazelin Türkçesi:

1- Öldüğüm gün, benim tâbütumu omuzlar üzerinde gördüğün zaman, bende bu cihanın derdi var sanma.

2- Bana ağlama, yazık yazık, vah vah deme. Şeytanın tuzağına düşersen, vah vah'ın sırası o zamandır, yazık yazık o zaman denir.

3- Cenâzemi gördüğün zaman ayrılık ayrılık deme. Benim buluşmam, görüşmem o zamandır.

4- Beni mezara koyunca elvedâ elvedâ deme. Mezar, cennet topluluğunun perdesidir.

5- Batmayı gördün ya, doğmayı da seyret. Güneşe aya batmadan ne ziyân gelir ki.

6- Sana batma görünür ama, o doğmadır. Mezar, hapishane gibi görünür ama, canın (hapishane) kurtuluşudur.

7- Yere hangi tohum ekildi de tekrar bitmedi. Neden insan tohumuna gelince bitmeyecek zamanına düşünüyorsun?

8- Hangi kova kuyuya salındı da dolu olarak çıkmadı. Can Yusufu kuyuya düşünce niye ağlasın.

9- Bu tarafta ağzını yumdun mu, o tarafta aç. Çünkü artık hay-huy'un, mekânsızlık âleminin boşluğundadır.

VI

Yine Sandukanın ön cephesinden başlıyan ve alttan sandukayı çeviren şerid üzerinde Divân-ı Kebîr'den alınmış 10 beyitlik şu gazel yazılıdır:

Gazelin Türkçesi:

1- Eğer toprağımdan buğday çıkar da, o buğdayın unuyla ekmek pişirirsen o ekmek sarhoşluğunu arttırır.

۱- زخاک مه اگر کندم برآید

اذاه کرناه زنی مستی فزاید

۲- خمیر و نانیا دیوانه کرد

تورس بیت ستانه سزاید

۳- اگر بر کورمه آئی زیارت

تراخریته ام رقصانه نماید

۴- سیاه دف بکورمه ای برادر

که در بزم خدای غمگینه نشاید

۵- زنج بر بسته و در کورمه خفته

دهانه افسونه آه دلدار نماید

۶- بدری زان کفشه بر سیه بندی

خراباتی ز جهانت در کتابید

۷- زهره سوبانک چنک و چنک ستانه

زهرکاری بدکار زاید

۸- مرا حق از می عشق آفریدست

همان عظم اگر مرگم بساید

۹- نرسستی و اصل مه می عشق

بکواز می بجز مستی چه آید

۱۰- بیج روح شمس الدیده تبریز

بیرد روح مه یکدم نیاید

2- Hamur da, ekmekci de deli divâne olur, fırın bile sahroşca beyitler terennüm eder.

3- Eğer mezarımı ziyarete gelirsen, üstümdeki toprak yığınının oynar görünür sanma.

4- Ey kardeşim, meclisime defsiz gelme. Çünkü Hüdâ meclisinde gamlı olmak yaraşmaz.

5- Çenem bağlanmış, mezarda yatmadayım amma, ağzım, dildârın verdiği afyonu çiğnemedi, emmededir.

6- Kefenimden bir parçacık yırtar da göğsüne bağlarsan canından harabeliğe bir kapı açılır.

7- Her yandan sarhoşların çalıp çağırmasını duyarsın, duyarsın, işin iş olur, her işten bir iş doğar sana.

8- Tanrı beni aşk şarabından yaratmıştır. Olsem bile o aşkı ben.

9- Ben öylesine bir sarhoşum ki aslım aşk şarabı. Söyle, meyden, sarhoşluktan başka ne doğar?.

10- Rûhum, Tebrizli Şemseddîn'in rûhunun burcuna uçar da bir daha gelmez artık.

VII

Sandukanın arka cephesindeki kemerli yüzeyin üst kısmında ve kemeri çeviren şerid ile yatay şerid üzerinde yine Divân-ı Kebîr'deki bir gazelin şu mısraları yazılıdır:

۱- چو نه جهان نومی ستان چو نه شکرست مرد

با تونجهاه شریبه شریبه ترست مرد

۲- بردار ایبه طوبی ازیر اغلیل هو را

باغت و آب حیوان کر آرزوست مرد

۳- ایدر نساں مردده آه سرنساہ زارده

Türkçesi:

1- Canı, sen aldıktan sonra, ölmek şeker gibi bir şey. Seninle olduktan sonra, ölüm, tatlı candan daha tatlı.

2- Kaldır şu tabağı, çünkü Tanrı Halili arzulası ölüm, bağıdır, bahçedir, âb-ı hayattır.

3- Burada ölümdür amma, o yanda doğumdur.

VIII

Sandukanın dört cihetinde, kâidede eşkenar dörtgen şeklinde, kafesli birer pervaz mevcuttur. Dört ayrı parçadan ibaret pervazlar, etek şeklinde satıha yayılmış ve ufki kenarları üzerine Mesnevî'den seçilmiş şu beyitler yazılmıştır:

۱- باز مسلک نم کشم نیکویم
فارغ از مردارم و کرکس نیم

Türkçesi:

Ben padişahın doğanıym Güzelim için kutlu. Leşe tenezzül etmem. Gerkes değilim ben. (Mesnevî c: vı., b: 4110).

۲- باز جهانم باز صد صورت تند
زخم بر ناقه نه بر صالح زند

Türkçesi:

Can doğanıym, yine yüzlerce suret dokur. Deveyi yaralar, Sâlihi değil. (Mesnevî, c: IV., b: 2648)

۳- حال صالح کز بر آردین مشکوه
صدجهناد ناقد بزاید متشکوه

Türkçesi:

Salih, bir kudret gösterdi mi dağ, onun gibi yüzlerce deve doğurur. (Mesnevî, c: IV., b: 2649).

۴- چشم دولت سحر مطلق می کند
روح شد منصور انا الحق می کند

Türkçesi:

Devlet gözü mutlak sihirler göstermededir. Ruh, Mansur olmuştur, Enel-Hak demededir. (Mesnevî, c: V., b: 2536).

۵- صورت معنون حور شد در نهفت
رفت و شد با معنی معنون جفت

Türkçesi:

Sevgilinin sureti gizlenince, gitti de sevgilinin mânasıyla eş oldu. (Mesnevî, c: IV., b: 4617).

۶- جسم خا هر عاقبت خور رفتیت
تا ابد معنی بخواهد سازیت

Türkçesi:

Zaten görünen beden, sonuna gitmek için kurulmuştur. Fakat mânâ ebediyen neş'eli bir halde yaşıyacaktır. (Mesnevî, c: VI., b: 873).

۷- آن عتاب از رفت هم پر دست رفت
دوست بی از سوی دوست رفت

Türkçesi:

O darılış, o zahmet, olduysa bile ancak bedene oldu. Sevgiliyse incinmeden, zahmetsizce sevgiliye gitti, ona kavuştu. (Mesnevî, c: VI., b: 4874).

۸- من شدم عریان ز تنه او از خیال
می خرامم در نهایت الوصال

Türkçesi:

Ben tenden soyundum, o hayalden soyundu. Artık vuslat ilinin en ileri mahakalarında salınmadım. (Mesnevî, c: VI., b: 4619).

۹ - کارگاه کنج هو در نیست

غره هستی چه رانی نیست عیت

Türkçesi:

Tanrı san'atının iş yurdu, tezgâhı yokluktur. Varlığa aldanmışsın, yok nedir, ne bilirsin sen? (Mesnevî, c: III., b: 4515).

۱۰ - جمله استادان بی انظار کار

نیستی جویندو بهای انکار

Türkçesi:

Bütün ustalar hünelerini göstermek için yokluk ararlar, sanıklık isterler. (Mesnevî, c: VI., b: 1468).

۱۱ - لا جرم استاد استادان صمد

کارگاه هستی ولا بود

Türkçesi:

Hasılı ustaların ustası ihtiyaçsız, Tanrının iş yurdu da yokluktur. (Mesnevî, c: VI., b: 1469).

۱۲ - هر کجا ایبه نیستی افزون تراست

کار هو و کارگاه هس آن تراست

Türkçesi:

Bu yokluk nerde daha fazlaysa Tanrının işi de oradadır, tezgâhı ve iş yurdu da orada. (Mesnevî, c: VI., b: 1460).

۱۳ - نیستی هو هت بالار طبع

بر هر بردند رویشا بسو

Türkçesi:

Yokluk, rütbelerin en üstünü olduğundan yok-sullar, herkesi geçmişler, öndülü almışlardır. (Mesnevî, c: VI., b: 1461).

۱۴ - رانده گاه و محزون سر خدا

نیست غیر نیستی در انجرا

Türkçesi:

Çünkü Tanrı sırrının madeni ve hazinesi yok-luktan başka bir yerde tecelli etmez. (Mesnevî, c: VI., b: 1367).

۱۵ - هو نه شیریه نه تو بای بیس

گاه اجل کرکت و جهاد تست بیس

Türkçesi:

Aslan değilsen kendine gel, ayağını ileriye at-ma. Çünkü ecel kurttur, canınsa bir koyun. (Mesnevî, c: III., b: 3998).

۱۶ - ورنه ابدالی و نیست شیر شد

ایمه آله مرگ تو سر زیر سوز

Türkçesi:

Fakat abdal değilsen, koyunun arslan kesil-mişse emin olarak gel, ölümün alt olmuştur artık. (Mesnevî, c: III., b: 4079).

۱۷ - کیست ابدال آنکه او مدخل شور

خمر س از تبدیل زردان خل شد

Türkçesi:

Abdal kimdir? Nefsi ruha dönen, şarabı Tan-rı tedbiliyle sirke kesilen. (Mesnevî, c: III., b: 4080)

۱۸- هست از روی بقای ذات او
نست کشته وصف او در وصف هو

Türkçesi:

Varlığı, Tanrı zâtının varlığındandır. Vasfı, Tanrı vasfında yok olmuştur. (Mesnevî, c: III., b: 3670).

۱۹- هو در زبان شمع من آفتاب
نست باشد هست باشد در حساب

Türkçesi:

Güneşin önündeki mum alevi gibi, bir bakımdan yoktur, bir bakıma vardır. (Mesnevî, c: III., b: 3671).

۲۰- می پرد هو آفتاب اندر افق
با عروس صدق و صورت هو تنق

Türkçesi:

Güneş gibi doğruluk geliniyle tanyerinde uçup durur, sureti de gelin duvağına benzer. (Mesnevî, c: III., b: 3578).

۲۱- انهم تحت قبایب کانون
جز که یزدان شاه نداند از منون

Türkçesi:

Şüphe yok ki onlar benim kubbelerimin altında gizlidirler. O yüzden de Tanrıdan başka kimsecikler bilmez onları. (Mesnevî, c: III., b: 3667).

۲۲- در حضور در یانند جز مرک آب
ختم کن والله اعلم بالصواب

Türkçesi:

Su kuşundan başkası denizde yüzemez. Tanrı, doğrusunu daha iyi bilir, anlayverir artık. (Mesnevî, c: III., b: 3384).

IX

Sanduka'nın sağ cephesinde, dikdörtgen şeklindeki rûmî ve geometrik bezemelerle doldurulmuş panonun üzerinde, karşılıklı iki kitâb vardır. Şâkulî yazılan kitâbelerin ilkinde, Sanduka'yı imâl eden san'atkâra âit şu satır okunmaktadır:

عمل همام الدین محمد بنه كنانك القنوی

Türkçesi:

Konyalı Genak oğlu Hümam-ü-din Muhammed (bu sandukayı) yaptı. Diğer kitâbe, bunun karşısında ve şöyledir (Kur'an-ı Kerim Lokman Suresi, âyet: 33)

اه وعد الله هو فدا تغزكم الحياة الدنيا
ولا يغزكم بالله الغرور.

Ayetin Meâlen Tercümesi:

"Allah'ın vâ'di (hiç şüphe yok ki), haktır. Dünya hayatı, sizi aldatmasın. Aldatıcıların en aldatıcısı olan (şeytan) Allah hakkında sizi şaşırtmasın."

X

Sandukanın kâidesini çeviren meyilli pervazlar muşârabi ile süslenmiş ve üzerine küfî yazılar işlenmiştir. Zamanla gerek muşârabi ve gerekse küfî yazıyı teşkil eden ahşap parçaların bir kısmı kaybolmuş ve elimize geçen parçalarla birlikte tarafımızdan restore edilmiştir. Okuyabildiğimiz küfî'ler şöyledir:

۱- واحد

۲- عليك باخوانه علينا

۳- إله

۴- قلنا اذا اسوالك سهرمانك

Sanduka'ya Dâir Rivâyetler:

Mevlâna'nın üzerinde iken, XIV. cı yüzyılda Sultân'ül-ulema üzerine kaldırılan Sanduka, Mevlâna'nın mezarı önündeki "Post Kubbesi" altında bulunan ve "Huzûr-ı Pîr" denen mahalden bakılıncaya, ayaktaymış hissini vermektedir. Zira, Mevlâna Türbesi'ni teşkil eden fil ayaklarından biri, Sanduka'nın yan cephesini kapatmakta, yalnız Sanduka-

nin yüksek olan baş cephesi görünmektedir. Bu görünüş bazı rivâyetlere yol açmış ve "Mevlâna'nın cenazesi buraya getirildiği zaman, babası oğlunun ilim ve irfânına hürmeten ayağa kalkmış, başucunda yer vermiştir. şeklindeki söylenti, yüzyıllar boyu yaşamıştır. Bu rivâyete, XVII. ci Yüzyıl Mevlî şairlerinden Hıfzı'nın Mevlâna Türbesi'ni metheden şiirinde:

*Vâlidî Sultan'ül-Ulema dürr-î maarif madeni
Kabr-i mevlâna'ya güyâ nâzar olmuş berkıyam
beytiyle de temas edilmektedir*

Netice:

Mevlâna'nın Sandukası, örneğini Seydî Mahmud Hayrânî'nin sandukasından almış, fakat san'at yönünden ondan daha ileride bir Selçuklu ahşap eseridir. Üzerine oyulmuş olan motifler Selçuklu devrinde örneklerine çok rastlanan klâsik süsleme unsurlarıdır.

Yalnız, mevkenini on köşeli yıldızların teşkil ettiği arabeskler, girift rûmîlerin üzerindeki hendesi kaytanlar, Moğol istilâsından sonra Selçuklu devri san'atında görülmeye başlıyan unsurlar olarak kabul edilmektedir. Bunun daha zengin örneklerini, Konya'daki Sadreddin Konevi camii pencere kanatlarında ve Bursa Ulu Câmii minberinde bulabiliriz.

Kitâbeleri yönünden Sanduka ayrı bir önem taşımaktadır. Devrin ileri gelen san'atkârlarından Selim oğlu Abdülvâhid ve Genak oğlu Hümâmeddin Muhammed'in elinden çıkan Sanduka, kanaati-

RESİM: 3 Mevlâna'nın sandukası, ön cephesi altındaki kitâbe.

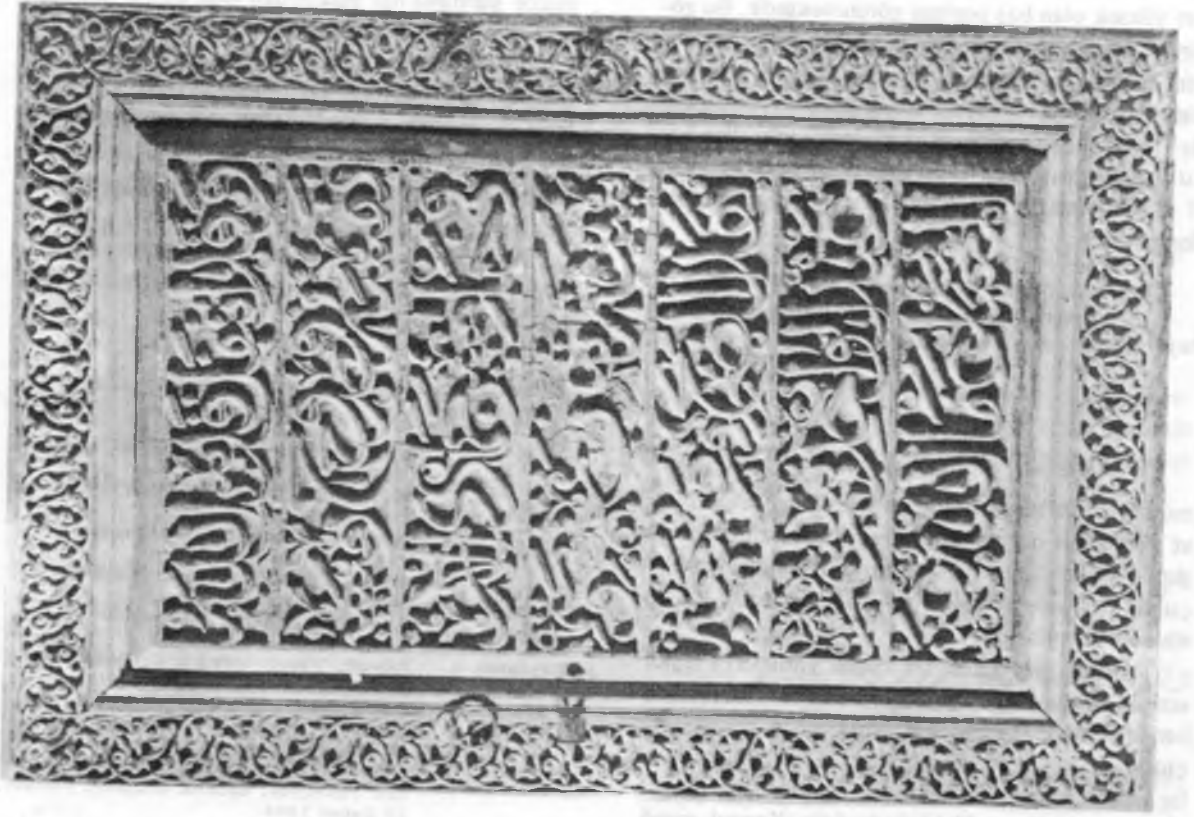
mizce Mevlâna'nın vetatından kısa bir zaman sonra Türbe ile birlikte tamamlanmıştır. Üzerine âyet-i Kerîmeler, Divân-ı Kebîr'den seçilmiş gazeller ve Mesnevî'den beyitler yazılmıştır. Gazel ve beyitlerin seçilişinde, bilhassa Mevlâna'nın ölüm ve âhîret temi üzerindeki fikirleri gözönüne alınmıştır. Mevlâna'da ölüm ise bir vuslat, bir yeniden doğuştur.

Bu yönden Sanduka, yalnız san'at eseri olarak değil, kitabelerdeki fikir ve mâna itibariyle de ayrı bir değer taşımaktadır.

BİBLİOGRAFYA:

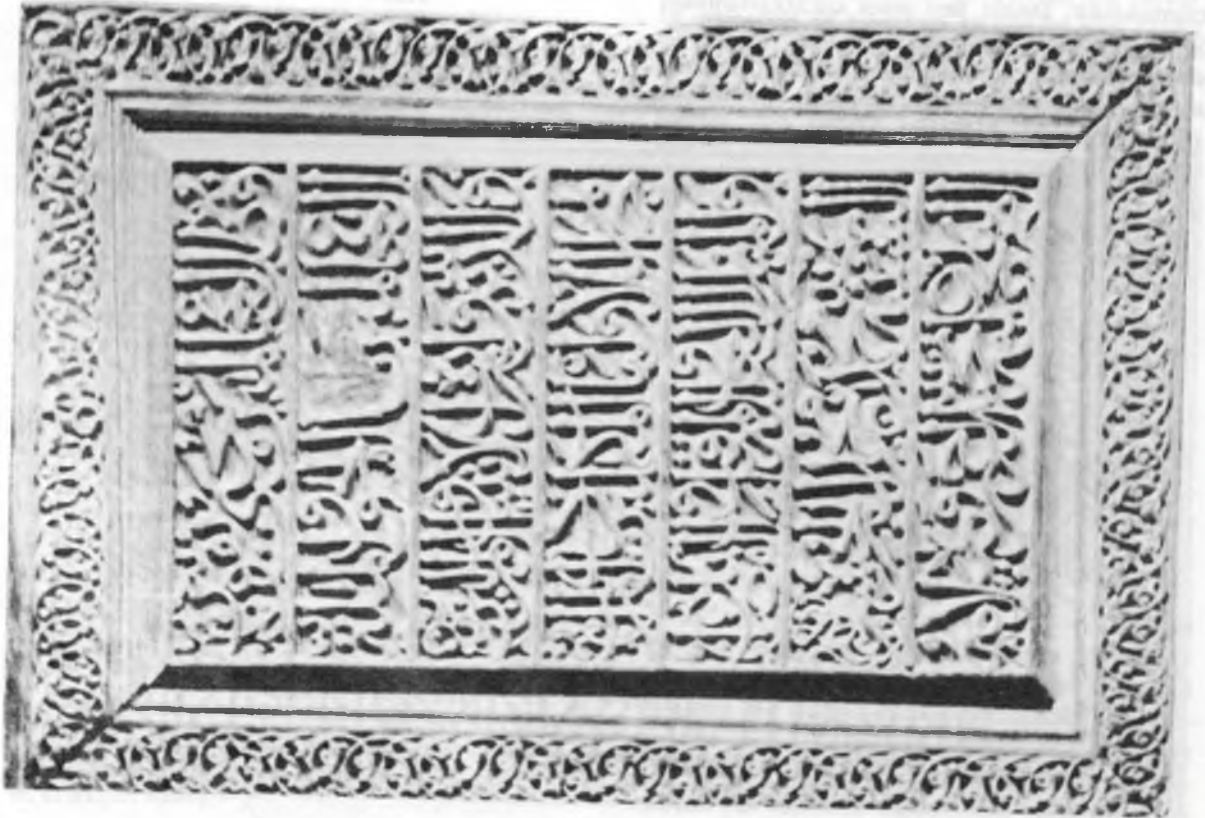
- Kitaplar: 1- Duru, Muhiddin Celal, Mevlevî, İstanbul, 1952
2- Gölpınarlı, Abdülbâkî, Mevlâna Celâleddin, İstanbul, 1951
3- Gölpınarlı, Abdülbâkî, Mevlâna'dan sonra Mevlevîlik, İst. 1953
4- Önder, Mehmet, Mevlâna Şehri Konya, Ankara, 1971.
5- Uzluk, Şehabeddin, Mevlâna'nın Türbesi, Konya, 1946
- Makaleler: 1- Akyurt, Yusuf, Mevlâna Celâleddin-î Rûmî'nin Sandukası, T.Tarih-Arkeologya ve Etnografya Dergisi, sayı: 3, İstanbul, 1936
2- Elgin, Necatî, Sultan'ül-Ulema'nın Merkadi, Anıt Dergisi, sayı: 22, Konya, 1958
3- Hekim-î Şifâî, Sultân'ül-Ulemâ'nın Sandukası Hakkında, Babalık Gazetesi, Konya, 19 Şaban 1344
4- Hamdizade Abdülkâdir, Sultân-ül Ulemâ'nın Sandukası Babalık Gazetesi, Konya, 8 Şubat 1926
5- Karamağaralı, Haluk, Mevlâna Türbesi, Türk Etnografya Dergisi, sayı: 7-8, Ankara, 1966
6- Önder, Mehmet, Ayaktaki Tâbût, Türk Folklor Araştırmaları Dergisi, Sayı: 60, İstanbul, 1956

RESİM: 4 Mevlâna'nın sandukası, arka cephesi altındaki kitâbe.

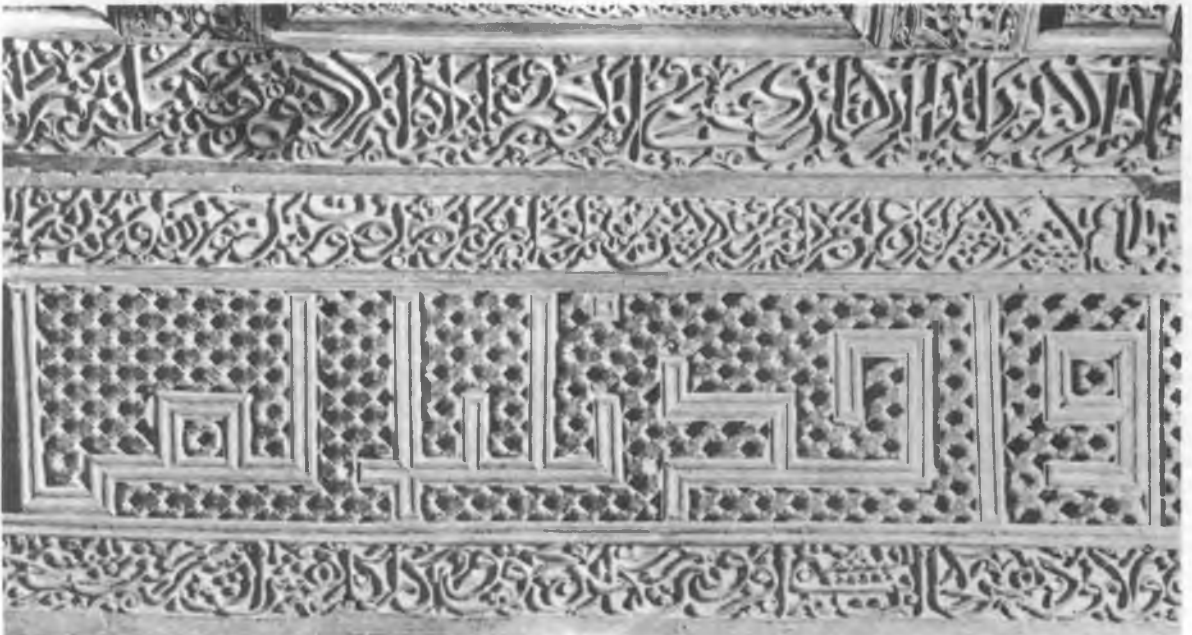
RESİM: 5 Mevlâna'nın sandukası, ön cephesi altındaki kitâbe.

RESİM:6
Mevlâna'nın sandukasının
ön cephe kemerli alınlığı.

RESİM:7
Mevlâna sandukasının
pervazlarında kufî yazılar.

RESİM: 8
Mevlâna'nın sandukasından
detaylar.

RESİM: 9
Mevlâna'nın sandukasından
detaylar.

